

ग्रामीण विभागांत संशोधनात्मक माहिती गोळा करणाऱ्या कामगारांशी हितगूज

एम्. बी. जगताप

खेडेगांवांतील लोकांच्या आर्थिक व इतर जीवनासंबंधी विश्वसनीय व व्यवस्थित माहिती जमा करण्यासाठी प्रत्यक्ष पाहणीच्या संशोधनकार्याची आवश्यकता आतां सर्वांनाच पटलेली आहे, पण हें कार्य करणाऱ्या कामगारांच्या अंगी कोणते आवश्यक गुण असावेत त्याची वागणूक कशी असावी, खेडेगांवांत काय परिस्थिति असते, कशा वेळीं कामगारांनै आपली कार्यपद्धति कशी ठेवावी, उपयोगासाठी मिळणारे सरकारी कागदपत्र कसे हाताळावेत, याविषयीं माझे विचार, असें म्हणण्याऐवजीं मला प्रत्यक्ष आलेले अनुभव, या लेखांत मी आपणांपुढें हितगुजाच्या रूपानें ठेवीत आहे. अशा प्रकारचे अनुभवसंशोधन कार्यांत काम करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला कधीं ना कधीं येतच असतात, त्या वेळीं त्यानै निराश न होतां चिकाटीनें परत कामाला लागण्यास या हितगुजाचा उपयोग होईल अशी मला आशा आहे.

१. कामगारांच्या अंगी आवश्यक गुण व त्याची वागणूक

सुरवातीस सांगितल्याप्रमाणें माहिती गोळा करणाऱ्या कामगारांच्या अंगी चिकाटी हा गुण अवश्य असावयास पाहिजे. १९३७ सालची गोष्ट. माझी बदली त्या वेळीं सातारा जिल्ह्यांतील, वाई तालुक्यांत गुळंब गांवीं करण्यांत आलेली होती. त्या वेळीं माझे वय १७ वर्षांचें होतें. मला आणि माझ्यासारख्या कामगारांना स्वतंत्र सेंटर्स देण्यांत आलीं होती. सर्व कामगारांमध्ये मीच वयानें लहान होतो. त्या वेळीं गुळंब गांवच्या पाटलांनीं मला कामांत सर्वतोपरी मदत केली, पण माहिती मिळविण्यासाठीं लोकांच्या दारोदार फिरणें, मला कमी प्रतीचें वाटूं लागलें. माहितीसाठीं शेतकऱ्याकडे गेलें कीं ते कामांत असले म्हणजे माहिती सांगण्यास आज सबड नाहीं असें म्हणत व पुढें केव्हां तरी या असें सांगत. असें दिवसांतून २-३ घरांतून तरी ऐकूं येई; त्यामुळें मनाला वाटे कीं लोक आपणांस टाळतात, आणि त्यामुळें आपलें काम कमी होत आहे. कुटुंबप्रमुख घरांत असूनहि घरांत नाहींत असेंहि कांहीं घरांतून ऐकावें लागे. त्यामुळें असें वाटूं लागे, आपल्या हातीं कांहीं अधिकार असल्याशिवाय लोक माहिती सांगणार नाहींत, आणि हे अधिकार नसल्यामुळें काय करावें, कसें वागलें असतां काम भरपूर होईल याविषयीं नाना विचार माझ्या मनांत काहूर घालूं लागले. ह्या कामाचा मला कंटाळा आला आणि कांहीं दिवस रजा काढून स्वतःच्या गांवीं जाऊन बसलों. रजेवरून परत आलों, पण पुन्हां तेंच वातावरण, लोकांचें तेंच वागणें, अनुभवाला येऊन मला असली नोकरीच नको असें वाटूं लागलें. काम कमी होत आहे, ह्याची काळजी वाटूं लागली. या काळजीनें शेवटीं वाईला वरिष्ठांकडे जाऊन मी स्पष्ट सांगितल्याचें आठवतें कीं मला हें माहिती गोळा करण्याचें काम जमणार नाही, मला ऑफिसमध्ये हिशोबी कामासाठीं घ्या, माझ्या हातून हें काम फार कमी होत आहे. पण वरिष्ठांना माझ्या कामाची व माझ्या मनाची कल्पना असल्यामुळें, त्यांनीं मला सांगितलें कीं तुझे काम इतर कामगारांच्या मानानें मागे नाही; तूं कामासंबंधी काळजी करूं नकोस.